

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะการศึกษาจะเป็นการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ของประเทศที่สำคัญที่สุด ถ้าคนในประเทศได้รับการศึกษาที่ดีแล้วก็จะส่งผลต่อศักยภาพในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. (2555-2559) ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 1 การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางสังคม กลยุทธ์การวิจัยที่ 1 ปฏิรูปการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน ทั้งในและนอกระบบตลอดจนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ระบบสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นด้วยการพัฒนาคน เด็กและเยาวชน แผนงานวิจัยที่ 1.3 การวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ จากยุทธศาสตร์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่านโยบายของประเทศได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาของคนในชาติเป็นอย่างมาก ประกอบกับประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ซึ่งทำให้มีการแข่งขันกันสูงมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเงิน เศรษฐกิจ แรงงาน สังคม และอื่นๆ ซึ่งประเทศไทยจึงต้องเตรียมคนให้มีศักยภาพเพียงพอสำหรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

การศึกษายุคสำหรับยุคปัจจุบัน ไม่ได้จำกัดขอบเขตเฉพาะในสถานศึกษาอีกต่อไป แต่ต้องอาศัยการค้นคว้าจากสื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย การเรียนการสอนต้องใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่เหมาะสม กิจกรรมการเรียนรู้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณค่าที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลความรู้มากขึ้นและสามารถเรียนรู้ได้ทั้งจากครูคน ครูเครื่อง และครูธรรมชาติ (กรมวิชาการ, 2544 ข: ความนำ) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา โดยการจัดการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชนและสถาบันทางสังคมต้องร่วมมือกันจัดให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของตนเองได้อย่างแท้จริง การเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้และมีทัศนคติที่ดีต่อสภาพแวดล้อม รักถิ่นฐาน สามารถสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษ เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่

นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ ดังนั้นการเรียนรู้และการสร้างลักษณะนิสัยแห่งการเรียนรู้ จึงถือเป็นหัวใจที่จะทำให้การพัฒนาผู้เรียนบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ โดยกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาไว้ในอันที่จะนำ "ทรัพยากร" ที่มีอยู่ทั้งสถานที่ บุคลากร และงบประมาณมาใช้เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ ทุกโอกาสตามความเหมาะสม และมาตรา 25 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า "รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ"

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ดังกล่าว การจัดการศึกษาที่เหมาะสมควรส่งเสริมให้จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาศักยภาพให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และที่สำคัญคือการส่งเสริมให้นำคุณค่าจากสรรพสิ่งทั้ง ใจสัตว์และ โกลสัตว์ซึ่งเป็นแหล่งวิทยาการทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษามาใช้ในการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งจะทำการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ โดยมีการประสานความร่วมมือกับครอบครัวและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ซึ่งสุมน อมรวิวัฒน์(2544: 10) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การเรียนรู้ที่เกิดจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่ายของการเชื่อมโยงประสบการณ์ ทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ที่มีคุณค่า สอดคล้องกับ พงษ์ เทียมศักดิ์(2543: 57) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ในวิถีชีวิตมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตเพราะแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ทั่วไปทั้งในครอบครัว ชุมชน วัด และธรรมชาติ รวมทั้งผู้ให้ถ่ายทอดการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่น้อง ครู พระ หมอพื้นบ้าน ต้นไม้ สัตว์ ทุกคน ทุกสิ่งในโลกล้วนถ่ายทอดการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ในชีวิต ถือได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกัน สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต แหล่งเรียนรู้จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของสถานศึกษาทุกแห่งเพื่อนำมาส่งเสริมและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยทุกฝ่ายในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาต้องร่วมมือกันสนับสนุนซึ่งกันและกันในการนำแหล่งเรียนรู้เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษา อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่าง โรงเรียนและชุมชน(กระทรวงศึกษาธิการ,2544: 9)

เขตธนบุรี เป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มเขตกรุงธนเหนือ ซึ่งถือเป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมทางฝั่ง

ธนบุรีตั้งอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีอาณาเขตติดต่อกับเขตอื่น ดังนี้ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตบางกอกใหญ่และเขตพระนคร ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตคลองสาน ทิศใต้ ติดต่อกับเขตบางคอแหลมและเขตราษฎร์บูรณะ และทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตจอมทองและเขตภาษีเจริญ ประวัติศาสตร์เขตธนบุรี เขตธนบุรีเดิมมีฐานะเป็นอำเภอชั้น ในขึ้นกับกรมนครบาล ตั้งที่ว่าการอำเภอในพื้นที่ของวัดราชคฤห์ จึงเรียกอำเภอนี้ว่า อำเภอราชคฤห์ (ปัจจุบันสำนักงานเขตย้ายมาตั้งอยู่บริเวณวัดเวฬุราชิม) ต่อมาเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2459 ได้มีพระบรมราชโองการเปลี่ยนชื่ออำเภอราชคฤห์ เป็น อำเภอบางยี่เรือ จังหวัดธนบุรี เนื่องจากมีที่ตั้งอำเภออยู่ในเขตตำบลบางยี่เรือ และในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2482 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการยุบจังหวัดธนบุรีรวมกับจังหวัดพระนคร ให้มีฐานะเป็นนครหลวงกรุงเทพธนบุรี ดังนั้น เพื่อรักษาคำว่า "ธนบุรี" ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงและเพื่อเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ประกอบกับอำเภอบางยี่เรือนี้เคยเป็นศูนย์กลางการปกครองของจังหวัดธนบุรี ด้วย จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนชื่ออำเภอบางยี่เรือเป็น อำเภอธนบุรี และได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็น เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ในเวลาต่อมา เขตธนบุรี มีชุมชนดั้งเดิมที่เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผู้ทรงภูมิปัญญาหลากหลายสาขา ทั้งสาขาศิลปกรรม ด้านหัตถกรรม งานประดิษฐ์ สาขาเกษตรกรรม ด้านอาหารและการประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สาขาสาธารณสุข ด้านสมุนไพรต่างๆ รวมทั้งด้านศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของทั้งผู้สอนและผู้เรียน ใช้เพื่อการสืบค้นข้อมูล และใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังกล่าวยังไม่ได้มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบโดยข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ละแหล่งก็อยู่กันกระจัดกระจาย ทำให้ในบางครั้งอาจเข้าถึงข้อมูลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่างๆ ได้ยาก การเชื่อมโยงข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ก็มีน้อย ซึ่งทำให้ผู้ที่ต้องการสืบค้นข้อมูลและใช้ประโยชน์จากข้อมูลไม่สามารถทำได้เต็มที่

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนเขตธนบุรี เพื่อให้ผู้เรียน ผู้สอน และผู้ที่สนใจสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่างๆ ในเขตธนบุรีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของเด็กและเยาวชนของชาติให้สามารถได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของคนในชาติได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนเขตรชนบุรี
2. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการศึกษาของสถานศึกษาในเขตรชนบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนเขตรชนบุรี โดยเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PR) เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเขตรชนบุรี

7.1 กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารเขตรชนบุรี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเขตรชนบุรี ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาพิเศษ ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น ในเขตรชนบุรี จำนวน 44 ชุมชน

7.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยนี้มุ่งพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในเขตรชนบุรี โดยแบ่งตามประเภทสาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ภูมิปัญญา สาขาคหกรรม ได้แก่ ด้านอาหารและด้านงานประดิษฐ์ เครื่องนุ่งห่ม สาขาศิลปกรรม ได้แก่ ด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม ด้านดนตรี (นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้าน) สาขาสาธารณสุข ได้แก่ ด้านการสืบสานตำราสมุนไพร ด้านการนวดแผนโบราณ เป็นต้น

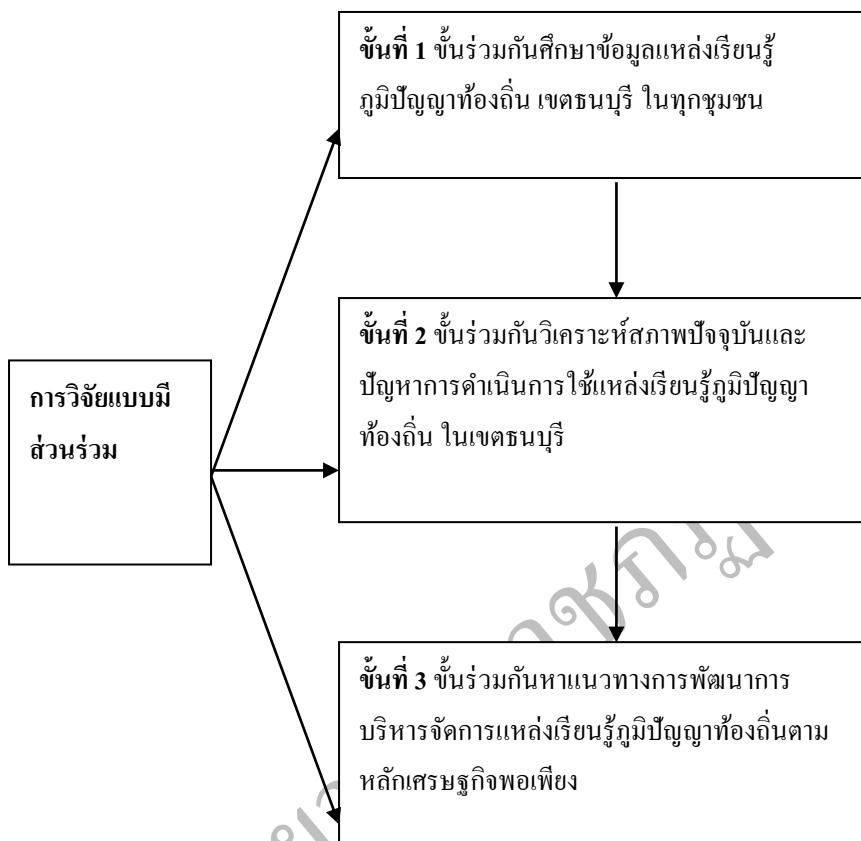
7.3 ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research : PR) ตั้งแต่ดำเนินการสำรวจและศึกษาแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในในชุมชนเขตรชนบุรี สภาพและปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมหาแนวทางการบริหารจัดการของชุมชนโดยเชื่อมโยงแหล่งการเรียนรู้ที่นำมาใช้กับการเรียนการสอน

7.4 พื้นที่เป้าหมาย ชุมชนในเขตรชนบุรี จำนวน 44 ชุมชน

กรอบแนวความคิดของการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์

การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดแนวทาง ที่เป็นกระบวนการ สร้างสรรค์ เพื่อธำรงรักษาทรัพยากร โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการ จัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาในเขตชนบุรี โดยการประสานงาน แสวงหาความร่วมมือจาก บุคลากรในองค์กรและส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดจากการสั่งสม ประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของคนแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจจะมีการ

ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงไปบ้าง จนอาจเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาอีกตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตชนบุรี ที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี ประสบความสำเร็จมีผลงานเป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไป สามารถเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แพร่หลายกับคนรุ่นต่อไป

ชุมชนเขตชนบุรี หมายถึง พื้นที่การปกครองในเขตชนบุรีซึ่งแบ่งออกเป็น 7 แขวงคือ แขวงวัดกัลยาณ์ แขวงหิรัญบุรี แขวงบางยี่เรือ แขวงตลาดพลู แขวงบุคคโล แขวงสำเหร่ และแขวงดาวคะนอง ซึ่งแต่ละแขวงจะแบ่งองค์ประกอบย่อยเป็นชุมชนต่างๆ รวมทั้งสิ้น 44 ชุมชน

หลักเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำรงชีวิตแบบพอมีพอกินซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเขตชนบุรีนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจแบบนี้เน้นการตอบสนองความต้องการด้านการผลิตจากธรรมชาติเป็นสำคัญ จึงอยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติมากที่สุด ซึ่งรวมถึงการเป็นผู้มีความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เช่น มีความรู้คู่คุณธรรม

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ข้อมูลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนเขตชนบุรี
2. ได้ข้อมูลสภาพและปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการศึกษาของสถานศึกษาในเขตชนบุรี
3. ได้แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนเขตชนบุรี ซึ่งสถานศึกษา ผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป